

بررسی نگرش دانشجویان الهیات نسبت به رشته الهیات و معارف اسلامی

نویسندگان: دکتر اعظم پویازاده* و دکتر محمدرضا شعیری**

* استادیار دانشگاه تهران

** استادیار دانشگاه شاهد

چکیده

هدف بنیادین پژوهش حاضر بررسی نگرش دانشجویان الهیات نسبت به رشته الهیات و معارف اسلامی بوده است. بدین‌خاطر در آغاز نگرش سنج مربوطه تهیه شد و مسائل مربوط به جنبه‌های روان‌سنجی آن براساس مطالعه‌ای مقدماتی انجام گردید. سپس با ترمیم و اصلاح پرسشنامه یاد شده، نگرش سنج مورد نظر آماده گردید. پس از آن، مرحله اصلی تحقیق بر روی ۳۷۴ دانشجو از گرایش‌های مختلف رشته الهیات و معارف اسلامی انجام شد. یافته‌های تحقیق به‌طور کلی بیانگر نگرش منفی دانشجویان رشته الهیات نسبت به رشته خود بوده، که بالاترین نگرش منفی آن‌ها نسبت به منابع، متون درسی و جو و قواعد حاکم بر دانشکده بوده است. این نتایج در مورد دانشجویان دختر و پسر و متاهل و مجرد نیز صادق بوده است. نتایج نشان داده که سال‌های تحصیل و جنسیت تأثیری بر نوع نگرش آزمودنی‌ها نداشته، اما گرایش تحصیلی در این امر مؤثر بوده است. همچنین دانشجویان مجرد دارای نگرش منفی‌تری نسبت به دانشجویان متاهل هستند و مقایسه نگرش دو گروه از دانشجویانی که علاقه‌مند به تغییر یا عدم تغییر رشته خود هستند، بیانگر تفاوت معنادار است، که در این مورد نگرش دانشجویانی که مایل به تغییر رشته خود هستند، منفی‌تر از گروه مقابل است.

واژه‌های کلیدی: نگرش، دانشجو، الهیات و معارف اسلامی

دوماهنامه علمی - پژوهشی
دانشگاه شاهد
سال یازدهم - دوره جدید
شماره ۹
اسفند ۱۳۸۳

مقدمه

روزنبرگ (Rosenberg/M.J.) و هاولند (Hovland/C.I.) در ۱۹۶۰ نگرش (Attitude) را به‌عنوان «پیش‌آمدگی در پاسخگویی به دسته‌ای از محرک‌ها به صورت انواع خاصی از پاسخ‌ها» مطرح کردند؛ پاسخ‌های عمده از منظر آن‌ها دربرگیرنده سه بخش شناختی، عاطفی و رفتاری هستند [۱].

نگرش یک حالت آمادگی ذهنی و عصبی است که از طریق تجربه سازمان می‌یابد و بر واکنش فرد نسبت به تمامی موضوع‌ها و موقعیت‌های وابسته به نگرش تأثیر مستقیم و پویا برجا می‌گذارد نگرش نسبت به هر شی یا دیدگاه یا فرد... به‌عنوان جهت‌گیری پایدار با عناصر شناختی، عاطفی و رفتاری تلقی می‌شود [۲].

بخش شناختی نگرش شامل همه افراد، حقایق، دانش‌ها و باور دانش‌هایی است که شخص در مورد موضوع نگرش دارد. بخش عاطفی (یا ارزشی) شامل تمامی عواطف به ویژه ارزش‌گذاری مثبت یا منفی نسبت به موضوع نگرش است. بخش رفتاری نگرش شامل آمادگی فرد برای پاسخ دادن و گرایش او به انجام عمل در مورد موضوع نگرش است. بنابراین، نگرش از یک سو با آموخته‌ها و تجارب قبلی ما و از سوی دیگر با برداشت ذهنی زمان حال ما در مورد موضوع نگرش در ارتباط است و در هر صورت واکنش مثبت یا منفی ما را نسبت به اشیا، موقعیت‌ها، سازمان‌ها، مفاهیم و افراد برمی‌انگیزد [۳].

بسیاری از نظریه‌ها بر این باورند که نگرش‌ها در رفتار مؤثرند و تغییر آن‌ها نیز باعث تغییر رفتار می‌شود. البته این نظرگاه، چالش‌های زیادی را با خود به همراه داشته است. برخی معتقدند قصد کردن می‌تواند معیار خوبی برای تعیین رفتار باشد، قصد در بر گیرنده نگرش و هنجارهای ذهنی است [۴، ۵ و ۶]. البته این نظرگاه نیز، به دلیل تأکید بر منطقی بودن رفتار آدمی مورد نقد قرار گرفته است [۷]. یادگیری نگرش‌ها، در طول تحول فرد میسر می‌گردد و در واقع به فرایندی منسوب است که به اجتماعی شدن کودک منجر می‌شود. نخستین پایگاه یادگیری نگرش‌ها، خانواده است، اما نمی‌توان خانواده را تنها منبع یادگیری نگرش دانست، بلکه نگرش‌های آدمی، در فرایند تحول وی متنوع و دیگر گونه می‌شود [۸ و ۹].

از آغاز پیدایی رشته روان‌شناسی اجتماعی، واری نگرش‌ها مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است، تا حدی که عده‌ای آن را به عنوان سنگ زیربنای ساختمان روان‌شناسی اجتماعی مطرح کرده‌اند [۱۰ و ۱۱]. دلیل این که تا این حد مسأله نگرش‌ها از اهمیت برخوردار بوده است، بدین نکته باز می‌گردد که نگرش‌ها با رفتار فرد مرتبط هستند و بدان جهت می‌دهند. دیویدسون (Davidson/ A.R.) و جاکارد (Jaccard/ J.J.) [به نقل از ۱] به بررسی رابطه میان اندازه‌های نگرش و اندازه‌های یک

رفتار نسبتاً خاص، مانند این که آیا همه پاسخ‌دهندگان از قرص‌های ضدبارداری در طول دو سال گذشته استفاده کرده‌اند یا نه، پرداختند. آن‌ها نگرش‌ها را در آغاز دوره دو ساله مطالعه و رفتار را در پایان آن دوره اندازه‌گیری کردند. ضریب همبستگی اندازه‌های مختلف نگرش با اندازه رفتار به شرح زیر بود: نگرش نسبت به قرص‌های ضدبارداری $r=0.32$ ؛ نگرش نسبت به استفاده از قرص‌های ضدبارداری، $r=0.53$ ؛ نگرش نسبت به کنترل موالید، $r=0.08$ ؛ نگرش نسبت به استفاده از قرص‌های ضدبارداری در طول دو سال آینده $r=0.57$ ؛ دقت در نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که اندازه نگرشی که از همه بیش تر با اندازه رفتار، از نظر عمل، هدف، زمینه و زمان تطبیق می‌کرد، موفق‌ترین پیش‌بینی‌کننده بود. ویگل و نیومن [۹] مطالعه‌ای در مورد نگرش‌های عمومی نسبت به مسائل محیط زیست و طیف گسترده‌ای از معیارهای رفتاری را اندازه‌گیری کردند. شاخص ترکیبی رفتار همبستگی بالایی را ($r=0.62$) با اندازه‌های نگرش نشان داد. یافته‌های تحقیقات بیانگر رابطه بین نگرش و رفتار است. اما نگرش امری ثابت و پایدار و غیرپویا نیست، بلکه در طول تحول فرد، دستخوش تغییر و دگرگونی می‌شود. تکوین نگرش‌ها تابعی است از فرایندهای اکتساب در گستره زندگی فرد در خانواده و مدرسه و... با این حال باید توجه داشت که نگرش‌های افراد در دانشگاه امکان بیش‌ترین تغییر را دارا است.

هر چند باید توجه داشت که شکل‌گیری نگرش‌ها، و ارائه آن‌ها، به شرایط فیزیولوژیک، مراجع اطلاع‌دهنده، وضعیت اجتماعی و نیز شخصیت فرد مرتبط است [۵]. نوری، مولوی و شکر کن [۶] در پژوهشی، به مطالعه تأثیر نگرش در رفتار و عملکرد مدیران پرداختند. یافته نخست این تحقیق نشان داده که بین نگرش مدیران فارغ التحصیل از رشته‌های دانشگاهی مدیریت با فنی - مهندسی و همچنین بین نگرش مدیران فارغ التحصیل رشته‌های دانشگاهی مدیریت با مدیران دیپلمه، تفاوت معناداری وجود

هستند. باتلر و همکارانش [۱۳] هنگامی که به مقایسه نگرش دو گروه از دانش‌آموزان مقاطع مختلف تحصیلی که دارای فکر خودکشی و غیرآن بودند، پرداختند، بدین نتیجه رسیدند که نگرش دانش‌آموزان دارای افکار خودکشی، نسبت به دیگر گروه یاد شده، در مورد مدرسه منفی‌تر بوده است. ویت و همکاران [۱۴] در پژوهشی دریافتند که نوع نگرش آزمودنی‌ها به ریاضی در پیشرفت آن‌ها در ریاضیات مؤثر بوده است. این امر، در وجهی دیگر، توسط وارناگن و زمبو [۱۵] نیز مورد تأیید قرار گرفته است.

کی (Cai/ S.X.) [۱۶] اشاره دارد که باید توجه کرد که گرچه نگرش دانشجویان نسبت به نوع کلاس مهم است، اما آن‌ها در مورد سبک استادان نگرش متفاوتی دارند، به عبارت دیگر در مورد درس‌ها و کلاس‌های مختلف، سبک‌های متفاوتی را می‌پسندند، مثلاً برای کلاس تربیت بدنی، سبک دستوری، (Command) توسط استاد را ترجیح می‌دهند. تمهیدات یاد شده در بالا، نشانگر تأثیر نگرش‌ها در رفتار و کارآمدی آدمی است. اکنون با توجه بدین اشارات، و با توجه بدین نکته که مطالعه نگرش دانشجویان الهیات نسبت به رشته تحصیلی خود مورد مطالعه قرار نگرفته است، مسأله اساسی پژوهش حاضر این است که نگرش دانشجویان رشته الهیات، نسبت به این رشته چگونه است؟ و آیا این نگرش در طول سال‌های تحصیل تحول می‌یابد؟ همچنین آیا نگرش دانشجویان شاغل به تحصیل در گرایش‌های مختلف رشته الهیات نسبت به رشته خود متفاوت است؟

روش:

الف) آزمودنی

الف - ۱) جامعه آماری پژوهش: جامعه آماری پژوهش حاضر دربرگیرنده دانشجویان کارشناسی روزانه شاغل به تحصیل در رشته الهیات و معارف اسلامی، در تمامی گرایش‌ها، است.

داشته است. دیگر داده این پژوهش نشان داده است که نگرش مدیرانی که دارای میزان آشنایی متمایزی با علوم رفتاری بودند، متفاوت بود. کاووسی چاهک [۱۰] نگرش دانش‌آموزان عادی نسبت به دوستی با دانش‌آموزان معلول را بررسی کرد. نتایج نشان داد که دانش‌آموزان عادی بر این باورند که دوستی با دانش‌آموزان دارای معلولیت شدید امکان‌پذیر است، به ویژه اگر آن‌ها به شکل تمام وقت یا پاره وقت در کلاس‌های عادی جایگزین شوند. به‌پژوه و دادور [۱۱] در بررسی نگرش دانش‌آموزان دبیرستان‌های تلفیقی و عادی نسبت به دانش‌آموزان ناشنوا، بدین نتیجه رسیدند که بین نگرش دانش‌آموزان دبیرستان‌های تلفیقی که تماس اجتماعی بیش‌تری با دانش‌آموزان ناشنوا داشته‌اند، با نگرش دانش‌آموزان دبیرستان‌های غیر تلفیقی (عادی) نسبت به دانش‌آموزان ناشنوا، تفاوت معناداری وجود ندارد. دادستان و بزازیان [۸] با ارائه پژوهش‌هایی اشاره کرده‌اند که نگرش افراد به بیماری‌های روانی، بر کنش وری آن‌ها مؤثر است. شکوهی یکتا [۱۲] نیز نگرش دانشجویان ایرانی، امریکایی و چینی را در باب بیماری‌های روانی مورد مطالعه قرار داده است. نتایج این تحقیق بیانگر نگرش مهربانانه و پدران دانشجوین امریکایی در مورد بیماران روانی بوده است، و هر سه گروه آزمودنی‌ها بنیان بیماری‌های روان شناختی را چونان دیگر بیماری‌ها دانسته‌اند. دادستان و بزازیان [۸] به تحولی بودن نگرش‌های کودکان نسبت به بیماری‌های روانی اشاره کرده‌اند. آن‌ها یادآور شده‌اند که بین نگرش کودکان ۸ ساله و ۱۴ ساله نسبت به بیماری روانی تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین اشاره کرده‌اند که نگرش کودکان نسبت به بیماری روانی منفی‌تر از نگرش آن‌ها نسبت به معلولیت جسمی و فرد بهنجار است و بازخورد آن‌ها نسبت به معلول جسمی نیز در مقایسه با فرد بهنجار منفی‌تر است.

فریدمن [۱۲] در پژوهشی بدین نتیجه رسید که نگرش به علم و دانش علمی در دانش‌آموزان مرتبط

الف-۲) نمونه تحقیق: نمونه گیری تحقیق حاضر دو مرحله انجام شده است:

الف-۱-۲) مرحله اول: به منظور بررسی های روان سنجی مربوط به پرسشنامه محقق ساخته، در مرحله اول ۷۹ دانشجوی روزانه مقطع کارشناسی، از بین جامعه آماری تحقیق، انتخاب گردیدند. در این مرحله سعی شده تا آزمودنی ها از گرایش های تحصیلی مختلف و از دو جنس زن و مرد باشند. میانگین سنی آزمودنی ها در این مرحله ۲۱/۰۴ (S=۴/۱۵) بوده است.

الف-۲-۲) مرحله دوم: برای انجام مطالعه اصلی تحقیق، ۳۷۴ آزمودنی (۲۶۹ زن و ۱۰۵ مرد)، به روش خوشه ای، از بین جامعه آماری، براساس جنس، سال های تحصیل و گرایش های مختلف رشته الهیات و معارف اسلامی انتخاب شدند و مورد بررسی قرار گرفتند. میانگین سن آزمودنی ها در این مرحله ۲۱/۹۹ (S=۳/۳۳) بوده است. از این تعداد، ۳۰۳ نفر مجرد، ۶۷ نفر متأهل بوده و ۴ نفر نیز وضعیت خود را مشخص نکرده اند. در مجموع ۲۱ درصد از آزمودنی ها در سال اول ۲۴/۳ درصد در سال دوم، ۳۶/۵ درصد در سال سوم و ۱۷/۶ درصد در سال چهارم مشغول به تحصیل بوده و نیم درصد نیز وضعیت خود را مشخص نکرده اند.

از ۳۷۴ آزمودنی، ۵۸ نفر در رشته تاریخ و متون اسلامی، ۷۲ نفر در رشته ادیان و عرفان، ۷۱ نفر در رشته فقه و متون، ۵۲ نفر در رشته علوم قرآن و حدیث و ۷۱ نفر در رشته فلسفه مشغول به تحصیل بوده و ۵۰ آزمودنی نیز گرایش رشته تحصیلی خود را مشخص نکرده اند.

ب) ابزار تحقیق

ابزار اصلی مورد استفاده در این پژوهش، نگرش سنج محقق ساخته است، که برای آماده سازی و مطالعات روان سنجی مربوط بدان مراحل زیر انجام شده است.

الف. مطالعه ابزارهای نگرش سنج در موارد دیگر [۱۷، ۲ و ۱۸].

ب. بررسی توصیفی نظرات تعدادی از دانشجویان گرایش های مختلف رشته الهیات، در مورد رشته تحصیلی خود.

ج. بررسی نظرات اساتید رشته الهیات و معارف اسلامی در این باره.

د. تهیه عبارت هایی در مورد نگرش دانشجویان الهیات به رشته خود، مبتنی بر نظرات یاد شده.

هـ اصلاح و ترمیم عبارت ها توسط سه تن از اساتید رشته الهیات و معارف اسلامی و دو تن از اساتید روان شناسی، و تأیید وجه صوری عبارت ها در ارتباط با هدف تحقیق.

و. در نهایت ۶۰ عبارت تنظیم گردید که پاسخ دهی به آن ها براساس گزینه های پنج گانه: کاملاً موافقم - موافقم - نظری ندارم - مخالفم - کاملاً مخالفم، تنظیم شده بود.

ز. سپس، پرسشنامه مربوطه، در مورد ۶۹ آزمودنی، از جامعه آماری مورد نظر، اجرا گردید. در انتهای پرسشنامه نیز از پاسخ دهندگان خواسته شده بود نظرات خود را در مورد عبارت ها بیان نمایند. در مجموع، با توجه به نظرات ارائه شده، نیز بررسی انسجام درونی پرسشنامه براساس آلفای کرونباخ، و طولانی بودن پرسشنامه، تعداد عبارت ها از ۶۰ مورد به ۳۹ مورد کاهش یافت.

ح. پس از آماده شدن پرسشنامه نگرش سنج، مرحله اصلی تحقیق براساس نگرش سنج یاد شده (۳۹ عبارت) انجام شده است. در این مرحله نیز آلفای کرونباخ (Cronbach Coefficient Alpha) پرسشنامه بررسی شده، که در جدول ۱ بدان اشاره می کنیم.

نگاهی به نتایج به دست آمده، نشان می دهد که نگرش سنج از انسجام درونی مناسبی برخوردار است. این انسجام را در دو نیمه آزمون و نیز در گروه های متعدد مثل زن، مرد، متأهل؛ مجرد، گرایش ها و سال های مختلف تحصیلی شاهد هستیم. همچنین نتایج مربوط به همبستگی دو نیمه آزمون نیز مناسب به نظر می رسد، بدین سان به کارگیری آن میسر است.

جدول ۱: وضعیت آلفای کرونیباخ نگرش سنج ۳۹ عبارتی با توجه به سال تحصیلی، جنس، تأهل و مجرد و گرایش رشته تحصیلی آزمودنی ها

همبستگی بین دو نیمه آزمون	آلفای کرونیباخ			شاخص آزمودنی	
	نیمه دوم	نیمه اول	کل		
۰/۸۱	۰/۸۵	۰/۷۷	۰/۹	دختر	
۰/۸۶	۰/۸۳	۰/۷۸	۰/۹	پسر	
۰/۸۳	۰/۷۸	۰/۷۱	۰/۸۶	سال اول	
۰/۸۳	۰/۸۸	۰/۷۵	۰/۹۱	سال دوم	
۰/۸۶	۰/۸۶	۰/۷۹	۰/۹۱	سال سوم	
۰/۷۳	۰/۸۱	۰/۷۹	۰/۸۸	سال چهارم	
۰/۷۸	۰/۸۶	۰/۶۹	۰/۸۹	گرایش رشته تحصیلی	
۰/۸۴	۰/۷۸	۰/۷۹	۰/۸۸		تاریخ و تمدن اسلامی
۰/۸۵	۰/۸۳	۰/۷۲	۰/۸۹		ادیان و عرفان
۰/۸۲	۰/۸۷	۰/۷۸	۰/۹۱		فقه و حقوق
۰/۸۲	۰/۸۷	۰/۸۱	۰/۹۱		علوم قرآن و حدیث
۰/۸۴	۰/۸۵	۰/۷۸	۰/۹	فلسفه	
۰/۷۶	۰/۸۱	۰/۷۵	۰/۸۷	مجرد	
۰/۸۲	۰/۸۵	۰/۷۷	۰/۹	متأهل	
۰/۸۲	۰/۸۵	۰/۷۷	۰/۹	کل	

در نگرش سنج نهایی کوشش شده است تا عبارت های مثبت و منفی از تعادل برخوردار باشند. نمره گذاری عبارت ها براساس گرایش مثبت (۱ و ۲) و گرایش منفی (۲- و ۱-) و بدون نظر (صفر) انجام شده است.

ج) شیوه تحلیل داده ها

در این تحقیق علاوه بر استفاده از روش های آمار توصیفی، برای مقایسه نوع نگرش آزمودنی ها براساس سال های تحصیلی، جنسیت و رشته های تحصیلی، از روش تحلیل واریانس، و برای مقایسه دو گروه از آزمون t استفاده شده است.

- قابل اشاره است که عبارت های نگرش سنج، عوامل متعددی را دربر می گرفته است. بدین خاطر هفت عامل در درون نگرش سنج طبقه بندی شده اند که عبارتند از:
۱. ضرورت وجودی رشته الهیات (۳ عبارت)
 ۲. منابع و متون درسی رشته الهیات (۵ عبارت)
 ۳. اساتید و شیوه تدریس آن ها در رشته الهیات (۴ عبارت)
 ۴. جو و قواعد حاکم بر دانشکده (۵ عبارت)
 ۵. تأثیر نظرگاه دیگران و وجود نظام دینی (۴ عبارت)
 ۶. جنبه کاربردی رشته الهیات (به شکل فردی و جمعی) (۸ عبارت)
 ۷. نگرش مستقیم در مورد رشته الهیات (۱۰ عبارت).

یافته‌های تحقیق

در این بخش نخست به ارائه یافته‌های توصیفی مبتنی بر عوامل هفتگانه و کل نگرش سنج براساس سال‌های تحصیلی، رشته‌های تحصیلی، جنس، تأهل و مجرد می‌پردازیم (جدول ۲)، سپس نتایج استنباطی را پی خواهیم گرفت.

نگاهی به نتایج ارائه شده در جدول ۲ به‌طور کلی بیانگر نگرش منفی دانشجویان کارشناسی الهیات و معارف اسلامی نسبت به رشته خود است. اما در بررسی تک‌تک عوامل نگرش سنج، تنها در مورد ضرورت وجودی رشته الهیات (عامل ۱) این امر متفاوت است و نتایج مربوط بدین عامل نشانگر وضعیت نسبتاً مثبت نگرش آزمودنی‌ها است. این نتایج در مورد آزمودنی‌های دختر، پسر، سال اول تا چهارم، مجرد، متأهل و نیز گرایش‌های مختلف تحصیلی، در اغلب موارد، چه در کل نگرش و چه در عوامل، مشابه است. باید به نکته‌ای توجه کنیم و آن، تفاوت نگرش دانشجویان علوم قرآن و حدیث نسبت به رشته الهیات، با دیگر گرایش‌ها است. این دانشجویان به‌طور کلی نگرش مثبتی دارند و حداقل در ۳ عامل (۱)، (۶) و (۷) نیز نگرش مثبت نشان داده‌اند. اکنون به مقایسه نگرش آزمودنی، براساس جنسیت، گرایش و سال‌های تحصیلی می‌پردازیم. نتایج مربوط به این مقایسه‌ها و تعامل آن‌ها براساس تحلیل واریانس، در جدول ۳ ارائه گردیده است.

نگاهی به نتایج ارائه شده در جدول ۳ نشان می‌دهد که به‌طور کلی، تنها براساس گرایش تحصیلی، تفاوت معناداری در مورد نگرش آزمودنی‌ها نسبت به رشته الهیات وجود دارد و جنسیت و سال‌های تحصیلی تأثیری در نگرش آزمودنی‌ها نداشته است. قابل اشاره است که تعامل جنسیت با سال تحصیلی؛ جنسیت با گرایش تحصیلی و سال‌های تحصیلی و گرایش تحصیلی، نیز تعامل سال و گرایش تحصیلی با جنسیت، تأثیری در نگرش آزمودنی نمایان نساخته است. به دیگر سخن، سال‌های تحصیلی در نگرش دانشجویان تأثیری ندارد و این نگرش همچنان منفی باقی می‌ماند.

این‌در حالی است که جنسیت نیز تأثیری در این‌باره نشان نداده و دو جنس، تفاوتی در نگرش به‌رشته خود نداشته‌اند. اما بررسی عوامل هفتگانه نشان می‌دهد که گرایش تحصیلی در تفاوت نگرش آزمودنی‌ها در عوامل (۱)، (۲)، (۴)، (۶)، (۷) مؤثر بوده است. این در حالی است که سال تحصیلی و جنسیت و نیز تعامل سه‌گانه و دو به دو سال‌های تحصیلی، گرایش تحصیلی و جنسیت نیز در هیچ کدام از عوامل، تأثیری در تفاوت نگرش‌های آزمودنی‌ها نداشته است. تنها در مورد عامل (۴) شاهد تأثیر سال تحصیلی در مورد نگرش آزمودنی‌ها هستیم. این عامل بیانگر نگرش آزمودنی‌ها در مورد جو و قواعد حاکم بر دانشکده است.

مقایسه تک تک میانگین‌های مربوط به نگرش آزمودنی‌ها در عوامل مختلف براساس گرایش‌های تحصیلی، نشانگر نوع تفاوت‌ها بین گروه‌های مختلف است. جدول ۴ بیانگر نتایج یاد شده است. این جدول نشان می‌دهد که:

- الف) در عامل (۱): نگرش دانشجویان علوم قرآنی با دانشجویان فقه و تاریخ و تمدن تفاوت معنادار دارد.
- ب) در عامل (۲): نگرش دانشجویان علوم قرآنی با دانشجویان فقه و تاریخ و تمدن تفاوت معنادار دارد.
- ج) در عامل (۴): نگرش دانشجویان علوم قرآنی با دانشجویان فقه، ادیان و عرفان و تاریخ و تمدن اسلامی تفاوت معنادار دارد.
- د) در عامل (۶): نگرش دانشجویان علوم قرآنی با دانشجویان فقه، ادیان و عرفان و تمدن اسلامی تفاوت معنادار دارد. همچنین نگرش دانشجویان فلسفه با ادیان و عرفان اسلامی نیز دارای تفاوت معنادار است.
- ه) در عامل (۷): نگرش دانشجویان علوم قرآنی با دانشجویان فقه و تاریخ و تمدن اسلامی دارای تفاوت معنادار است. همچنین نگرش دانشجویان فلسفه با تاریخ و تمدن اسلامی تفاوت معنادار دارد.
- و) در کل نگرش: نگرش دانشجویان علوم قرآنی با دانشجویان فقه، ادیان و عرفان و تاریخ و تمدن اسلامی دارای تفاوت معنادار است. همچنین بین نگرش دانشجویان فلسفه و دانشجویان فقه نیز تفاوت معنادار وجود دارد.

جدول ۲: یافته‌های توصیفی مربوط نگرش آزمودنی‌ها براساس جنس، رشته و سال‌های تحصیلی و تأهل و مجرد

کل	عامل ۷	عامل ۶	عامل ۵	عامل ۴	عامل ۳	عامل ۲	عامل ۱	نگرش	
								شاخص	آزمودنی
-۱۰/۲۶ ۲۳/۵۹	-۱/۸۵ ۸/۸۳	۰/۲۴ ۶/۶۵	-۱/۶۸ ۳/۱۴	-۳/۰۲ ۳/۸۸	۰/۷۴ ۲/۴۷	۳/۰۶ ۳/۲۶	۰/۳۲ ۳/۱۳	میانگین انحراف معیار	دختر
-۱۲/۳۷ ۲۱/۳۴	-۲/۵۴ ۸/۴	-۰/۷۱ ۶/۴۸	۱/۷۶ ۲/۸۷	۳/۴۳ ۳/۴	-۱/۱۵ ۲/۳۱	-۳/۳۱ ۳/۳۹	۰/۵۳ ۲/۸۹	میانگین انحراف معیار	پسر
-۱۲/۳۴ ۱۹/۸۸	-۲/۶۱ ۸/۳۴	-۱/۰۳ ۵/۸۱	-۱/۴۹ ۲/۹۶	-۳/۲۹ ۳/۸۳	-۱/۰۸ ۲/۰۹	-۳/۲ ۲/۶۸	۰/۳۴ ۲/۸۱	میانگین انحراف معیار	سال اول
-۶/۹ ۲۶/۲	-۰/۸۳ ۹/۴	۰/۴۸ ۷/۰۵	-۱/۳۴ ۳/۲۴	-۲/۱۸ ۴/۰۲	-۰/۶ ۲/۵۹	-۲/۹۱ ۳/۵۱	۰/۴۹ ۳/۰۸	میانگین انحراف معیار	سال دوم
-۱۰/۱۸ ۲۳/۱۷	-۱/۷۱ ۸/۸۵	۰/۴۲ ۶/۷۷	-۱/۸۳ ۳/۱۱	-۳/۵۴ ۳/۵۲	-۰/۸ ۲/۴۲	-۳/۱۸ ۳/۷۱	۰/۴۷ ۳/۲۹	میانگین انحراف معیار	سال سوم
-۱۵/۷۶ ۲۰/۸	-۳/۷۷ ۷/۷۷	-۲/۳۲ ۶/۱۶	-۲/۱۸ ۳/۷۶	-۳/۳۶ ۳/۶۳	-۱/۰۵ ۲/۶۲	-۳/۲۱ ۲/۸۳	۰/۱۴ ۲/۹۱	میانگین انحراف معیار	سال چهارم
-۱۷/۱۲ ۲۲/۲۷	-۵/۲۱ ۹/۰۱	-۱/۳۶ ۶/۵	۲/۸۴ ۲/۸۴	۳/۴۹ ۳/۴۹	۲/۰۳ ۲/۰۳	-۳/۷۴ ۳/۲۴	-۰/۱۹ ۳/۲۵	میانگین انحراف معیار	گرایش تاریخ و تمدن
-۱۳/۴۶ ۲۰/۴۵	-۱/۷۲ ۸/۲۷	-۲/۱۹ ۶/۱۷	-۲/۱ ۳/۰۴	-۳/۶۱ ۳/۲۸	-۰/۹۹ ۲/۵	-۳/۰۴ ۳/۶۵	۰/۱۹ ۲/۹۸	میانگین انحراف معیار	گرایش ادیان و عرفان
-۱۷/۸۵ ۱۹/۵۷	-۴/۳۴ ۷/۸۷	-۱/۳۵ ۶/۱۳	-۲/۳ ۲/۸۹	-۴/۳۷ ۲/۸۵	-۱/۲۳ ۲/۲۴	-۴/۱۶ ۲/۸۹	-۰/۱۱ ۲/۶۵	میانگین انحراف معیار	گرایش فقه و حقوق
۲/۵۲ ۲۶/۹۴	۲/۰۴ ۹/۴۸	۲/۸۵ ۶/۹۳	-۰/۷۳ ۳/۱۸	-۱/۲۰ ۴/۷۴	-۰/۴ ۲/۴۷	-۱/۷۵ ۳/۹	۱/۵۴ ۳/۳۲	میانگین انحراف معیار	گرایش علوم قرآن و حدیث
-۶/۵۹ ۲۳/۶۲	-۰/۶۵ ۸/۶۴	۰/۹۴ ۶/۴۳	-۱/۰۳ ۳/۳	-۲/۵۸ ۳/۷۹	-۱/۰۹ ۲/۴۹	-۲/۸۳ ۳/۵۵	۰/۶۳ ۳/۰۱	میانگین انحراف معیار	گرایش فلسفه
-۱۱/۹۴ ۱۱/۹۴	-۲/۴۸ ۲/۴۸	-۰/۵۹ ۶/۵۵	-۱/۲۷ ۲/۹۷	-۳/۲۷ ۳/۶۶	-۰/۹۴ ۲/۴۳	-۳/۲۱ ۳/۲۷	۰/۲۶ ۲/۹۹	میانگین انحراف معیار	مجرد
-۵/۶۶ ۲۴/۴۷	۰/۱ ۸/۸۵	۰/۷ ۶/۷۶	-۱/۷ ۳/۴۴	-۲/۳۷ ۴/۱	-۰/۴۸ ۲/۴۴	-۲/۸۸ ۳/۴۵	۰/۹۷ ۳/۳۹	میانگین انحراف معیار	متأهل
-۱۰/۸۵ ۲۲/۹۷	-۲/۰۴ ۸/۷۱	-۰/۳۷ ۶/۶	-۱/۷ ۳/۰۶	-۳/۱۳ ۳/۷۵	۰/۸۶ ۲/۴۲	-۳/۱۳ ۳/۲۹	۰/۳۸ ۳/۰۶	میانگین انحراف معیار	کل

جدول ۳: نتایج مربوط به تحلیل واریانس نگرش آزمودنی‌ها براساس جنسیت، گرایش‌ها و سال‌های تحصیلی

سطح معناداری	F	میانگین مجزورات	درجه آزادی	مجموع مجزورات	منبع پراش	نگرش
۰/۸۲۵	۰/۳۰۱	۲/۷۸	۳	۸/۳۴	سال	عامل ۱
۰/۱۰۳	۲/۶۷۱	۲۴/۶۶۳	۱	۲۴/۶۶۳	جنس	
۰/۰۰۱	۵/۱۳۴	۴۷/۳۹۵	۴	۱۸۹/۵۷۸	گرایش	
۰/۹۹۴	۰/۰۲۶	۰/۲۴۲	۳	۰/۷۲۶	تعامل سال - جنس	
۰/۱۲۲	۱/۵۰۲	۱۳/۸۶۹	۱۲	۱۶۶/۴۲۶	تعامل سال - گرایش	
۰/۸۵۶	۰/۳۳۲	۳/۰۶۳	۴	۱۲/۲۵۴	تعامل جنس - گرایش	
۰/۸۷۳	۰/۵۲۴	۴/۸۳۷	۱۰	۴۸/۳۶۸	تعامل سال، جنس و گرایش	
۰/۹۶۱	۰/۰۹۸	۱/۰۵۳	۳	۳/۱۵۸	سال	عامل ۲
۰/۳۹۵	۰/۷۲۸	۷/۸۱۱	۱	۷/۸۱۱	جنس	
۰/۰۴۴	۲/۴۸۲	۲۶/۶۷۳	۴	۱۰۶/۶۹۱	گرایش	
۰/۷۳	۰/۴۳۳	۴/۶۴۹	۳	۱۳/۹۴۳	تعامل سال - جنس	
۰/۴۵۵	۰/۹۹۳	۱۰/۶۷۵	۱۲	۱۲۸/۱	تعامل سال - گرایش	
۰/۹۴۰	۰/۱۹۷	۲/۱۲	۴	۸/۴۷۹	تعامل جنس - گرایش	
۰/۶۹۳	۰/۷۳۳	۷/۸۷۹	۱۰	۷۸/۷۸۶	تعامل سال، جنس و گرایش	
۰/۸۷۶	۰/۲۲۹	۱/۳۳۱	۳	۳/۹۹۳	سال	عامل ۳
۰/۰۷۴	۳/۲۲۱	۱۸/۷۱۳	۱	۱۸/۷۱۳	جنس	
۰/۱۶۵	۱/۶۳۶	۹/۵۰۵	۴	۳۸/۰۲۲	گرایش	
۰/۳۸۴	۱/۰۲	۵/۹۲۶	۳	۱۷/۷۷۷	تعامل سال - جنس	
۰/۸۰۹	۰/۶۳۸	۳/۷۰۵	۱۲	۴۴/۴۵۹	تعامل سال - گرایش	
۰/۹۲۰	۰/۲۳۳	۱/۳۵۱	۴	۵/۴۰۴	تعامل جنس - گرایش	
۰/۲۴۵	۱/۲۷۳	۷/۳۹۴	۱۰	۷۳/۹۴۲	تعامل سال، جنس و گرایش	
۰/۰۱۹	۳/۳۸۳	۴۳/۹۱۲	۳	۱۳۱/۷۳۷	سال	عامل ۴
۰/۵۰۶	۰/۴۴۳	۵/۷۴۵	۱	۵/۷۴۵	جنس	
۰/۰۰۰۱	۷/۸۸۰	۱۰۲/۲۷۱	۴	۴۰۹/۰۸۳	گرایش	
۰/۹۸	۰/۰۶۱	۰/۷۹۳	۳	۲/۳۸	تعامل سال - جنس	
۰/۲۰۴	۱/۳۲۵	۱۷/۱۹۴	۱۲	۲۰۶/۳۳	تعامل سال - گرایش	
۰/۷۱۷	۰/۵۲۵	۶/۸۱۸	۴	۲۷/۲۷۳	تعامل جنس - گرایش	
۰/۵۹۱	۰/۸۳۹	۱۰/۸۹۴	۱۰	۱۰۸/۹۳۶	تعامل سال، جنس و گرایش	
۰/۴۵۹	۰/۸۶۶	۸/۲۲۲	۳	۲۴/۶۶۶	سال	عامل ۵
۰/۷۳۶	۰/۱۱۴	۱/۰۸۲	۱	۱/۰۸۲	جنس	
۰/۲۱۰	۱/۴۷۶	۱۴/۰۰۶	۴	۵۶/۰۲۵	گرایش	
۰/۸۵۹	۰/۲۵۳	۲/۴	۳	۷/۲۰۱	تعامل سال - جنس	
۰/۶۵۸	۰/۷۹۳	۷/۵۲۲	۱۲	۹۰/۲۶۳	تعامل سال - گرایش	
۰/۹۲۱	۰/۲۳۰	۲/۱۸۲	۴	۸/۷۲۷	تعامل جنس - گرایش	
۰/۶۹۱	۰/۷۳۵	۶/۹۷۶	۱۰	۶۹/۷۵۵	تعامل سال، جنس و گرایش	

۰/۱۳۵	۱/۸۶۹	۷۶/۵۸۴	۳	۲۲۹/۷۵۲	سال	عامل ۶
۰/۵۸۱	۰/۳۰۶	۱۲/۵۲۹	۱	۱۲/۵۲۹	جنس	
۰/۰۰۳	۴/۱۱۹	۱۶۸/۷۸۴	۴	۶۷۵/۱۳۶	گرایش	
۰/۵۳۵	۰/۷۳	۲۹/۹۲۳	۳	۸۹/۷۶۹	تعامل سال - جنس	
۰/۱۳۱	۱/۴۸	۶۰/۶۶	۱۲	۷۲۷/۹۱۸	تعامل سال - گرایش	
۰/۷۱۴	۰/۵۲۹	۲۱/۶۸۲	۴	۸۶/۷۲۸	تعامل جنس - گرایش	
۰/۹۵۲	۰/۳۸۷	۱۵/۸۴۵	۱۰	۱۵۸/۴۵۳	تعامل سال، جنس و گرایش	
۰/۱۷۷	۱/۶۵۶	۱۲۳/۷۰۲	۳	۳۷۱/۱۰۵	سال	عامل ۷
۰/۷۰۲	۰/۱۴۷	۱۰/۹۵۳	۱	۱۰/۹۵۳	جنس	
۰/۰۰۱	۵/۱۰۹	۳۸۱/۶۴۷	۴	۱۵۲۶/۵۹۰	گرایش	
۰/۶۵۷	۰/۵۳۷	۴۰/۱۵۵	۳	۱۲۰/۴۶۶	تعامل سال - جنس	
۰/۲۲۶	۱/۲۸۶	۹۶/۰۵۸	۱۲	۱۱۵۲/۶۹۱	تعامل سال - گرایش	
۰/۳	۱/۲۲۷	۹۱/۶۳۴	۴	۳۶۶/۵۳۵	تعامل جنس - گرایش	
۰/۶۷۳	۰/۷۵۴	۵۶/۳۱۳	۱۰	۵۶۳/۱۲۷	تعامل سال، جنس و گرایش	
۰/۲۸۹	۱/۲۵۹	۶۴۵/۶۵۲	۳	۱۹۳۶/۹۵۶	سال	کل
۰/۹۶۳	۰/۰۰۲	۱/۱۰۷	۱	۱/۱۰۷	جنس	
۰/۰۰۰۱	۶/۲۰۵	۳۱۸۰/۶۰۵	۴	۱۲۷۲۲/۴۲۱	گرایش	
۰/۹۱۸	۰/۱۶۸	۸۶/۲۹۱	۳	۲۵۸/۸۷۴	تعامل سال - جنس	
۰/۳۰۳	۱/۱۷۲	۶۰۰/۹۱۴	۱۲	۷۲۱۰/۹۷۰	تعامل سال - گرایش	
۰/۸۱۷	۰/۳۸۸	۱۹۸/۷۴۳	۴	۷۹۴/۹۷۲	تعامل جنس - گرایش	
۰/۹۸۱	۰/۲۹۹	۱۵۳/۳۵۶	۱۰	۱۵۳۳/۵۵۵	تعامل سال، جنس و گرایش	

دو گروه متأهل و مجرد با یکدیگر تفاوت معنادار دارد و در این مورد هم نگرش دانشجویان مجرد منفی تر از دانشجویان متأهل است.

در بین آزمودنی‌های تحقیق، ۱۶۷ نفر مایل به تغییر رشته تحصیلی خود بوده‌اند و ۲۰۰ نفر نیز تمایلی به تغییر رشته خود نداشته‌اند و جدول ۶ نشانگر مقایسه نگرش دو گروه براساس کل نگرش و عوامل مربوطه است.

نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد که نگرش دو گروه از دانشجویانی که مایل به تغییر رشته و عدم تغییر رشته خود هستند، در کل و در تمامی عوامل هفتگانه آن، با یکدیگر تفاوت معنادار دارد، و در همه موارد نتایج بیانگر منفی تر بودن نگرش دانشجویانی است که مایل به تغییر رشته خود بوده‌اند.

ز) در مورد نگرش دانشجویان سال‌های مختلف در مورد عامل (۴) یعنی جو و قواعد حاکم بر دانشکده، تفاوت معنادار دیده شده است که نتایج آزمون‌های تعقیبی بیانگر تفاوت معنادار نگرش دانشجویان سال دوم و سوم، مبتنی بر نگرش منفی تر، با دانشجویان سال سوم است.

در بین آزمودنی‌های تحقیق، ۶۷ نفر متأهل و ۳۰۳ نفر مجرد بوده‌اند. جدول ۵ مقایسه نگرش دو گروه را براساس کل نگرش و عوامل مربوط نشان می‌دهد.

یافته‌های جدول ۵ نشان می‌دهد که نگرش دو گروه متأهل و مجرد به طور کلی با یکدیگر متفاوت است، و در این امر نگرش دانشجویان مجرد منفی تر از دانشجویان متأهل است. همچنین نگرش نگرش مستقیم (عامل ۷)

جدول ۴: نتایج مربوط به مقایسه میانگین‌های نگرش دانشجویان براساس گرایش‌های رشته تحصیلی

نگرش	گرایش تحصیلی		فقه	ادیان	تاریخ	علوم قرآنی	فلسفه
	میانگین	گرایش تحصیلی					
عامل ۱	۰/۱۱-	فقه و حقوق	*		*		
	۰/۱۹	ادیان و عرفان					
	۰/۱۹-	تاریخ و تمدن اسلامی					
	۱/۵۴	علوم قرآنی					
	۰/۶۳	فلسفه					
عامل ۲	۴/۱۵-	فقه و حقوق	*		*		
	۳/۰۴-	ادیان و عرفان					
	۳/۷۴-	تاریخ و تمدن اسلامی					
	۱/۷۵-	علوم قرآنی					
	۲/۸۳-	فلسفه					
عامل ۴	۴/۳۷-	فقه و حقوق	*	*	*		
	۳/۶۱-	ادیان و عرفان					
	۳/۷۶-	تاریخ و تمدن اسلامی					
	۱/۰۲-	علوم قرآنی					
	۲/۵۸-	فلسفه					
عامل ۶	۱/۳۵-	فقه و حقوق	*	*	*		
	۲/۱۹-	ادیان و عرفان					
	۱/۳۶-	تاریخ و تمدن اسلامی					
	۲/۸۵	علوم قرآنی					
	۰/۹۴	فلسفه					
عامل ۷	۴/۳۴-	فقه و حقوق	*		*		
	۱/۷۲-	ادیان و عرفان					
	۵/۲۱-	تاریخ و تمدن اسلامی					
	۲/۰۴	علوم قرآنی					
	۰/۶۵-	فلسفه					
کل	۱۷/۸۵-	فقه و حقوق	*	*	*		
	۱۳/۴۶-	ادیان و عرفان					
	۱۷/۱۲-	تاریخ و تمدن اسلامی					
	۲/۵۲	علوم قرآنی					
	۶/۵۹-	فلسفه					

جدول ۵: نتایج مربوط به آزمون t در مورد دو گروه از دانشجویان مجرد و متأهل براساس نگرش آن‌ها به رشته الهیات

سطح معناداری	ارزش t	انحراف معیار	میانگین	فراوانی	شاخص	
					نگرش	وضعیت تأهل
۰/۱۱۷	-۱/۵۸	۲/۹۹ ۳/۳۹	۰/۲۶ ۰/۹۷	۳۰۳ ۶۷	مجرد متأهل	عامل ۱
۰/۴۸۵	-۰/۷	۳/۲۷ ۳/۴۵	-۳/۲ -۲/۸۸	۳۰۳ ۶۷	مجرد متأهل	عامل ۲
۰/۱۶۶	-۱/۴	۲/۴۳ ۲/۴۴	-۰/۹۴ -۰/۴۸	۳۰۳ ۶۷	مجرد متأهل	عامل ۳
۰/۰۷۷	-۱/۷۸	۳/۶۶ ۱/۴	-۳/۲۷ -۲/۳۷	۳۰۳ ۶۷	مجرد متأهل	عامل ۴
۰/۹۶۸	-۰/۰۴	۲/۹۷ ۳/۴۴	-۱/۷۲ -۱/۷	۳۰۳ ۶۷	مجرد متأهل	عامل ۵
۰/۱۵۹	-۱/۴۲	۶/۵۵ ۶/۷۶	-۰/۵۹ ۰/۷	۳۰۳ ۶۷	مجرد متأهل	عامل ۶
۰/۰۲۸	-۲/۲۱	۸/۶ ۸/۸۵	-۲/۴۸ ۰/۱	۳۰۳ ۶۷	مجرد متأهل	عامل ۷
۰/۰۴۳	-۲/۰۳	۲۲/۵۵ ۲۴/۴۷	-۱۱/۹۴ -۵/۶۶	۳۰۳ ۶۷	مجرد متأهل	کل

جدول ۶: نتایج مربوط به آزمون t در مورد دو گروه از دانشجویان خواهان تغییر و عدم تغییر رشته براساس نگرش آن‌ها به رشته الهیات

سطح معناداری	ارزش t	انحراف معیار	میانگین	فراوانی	شاخص	
					نگرش	خواهان تغییر رشته
۰/۰۰۰۱	-۴/۸۸	۲/۹۷ ۲/۹۷	-۰/۴۵ ۱/۰۷	۱۶۷ ۲۰۰	بلی خیر	عامل ۱
۰/۰۰۰۱	-۳/۶۲	۳/۰۲ ۳/۴۶	-۳/۷۸ -۲/۵۶	۱۶۷ ۲۰۰	بلی خیر	عامل ۲
۰/۰۰۰۶	-۲/۷۶	۲/۲۶ ۲/۵۳	-۱/۲۲ -۰/۵۳	۱۶۷ ۲۰۰	بلی خیر	عامل ۳
۰/۰۰۰۱	-۴/۳۸	۳/۳۷ ۳/۸۸	-۴/۰۲ -۲/۳۷	۱۶۷ ۲۰۰	بلی خیر	عامل ۴
۰/۰۰۰۱	-۳/۸۱	۲/۸۴ ۳/۱۶	-۲/۳۵ -۱/۱۶	۱۶۷ ۲۰۰	بلی خیر	عامل ۵
۰/۰۰۰۱	-۴/۷۱	۶/۲۴ ۶/۵۸	-۲/۰۷ ۱/۰۹	۱۶۷ ۲۰۰	بلی خیر	عامل ۶
۰/۰۰۰۱	-۹/۷۸	۷/۷۸ ۷/۷۸	-۶/۳۵ ۱/۶۳	۱۶۷ ۲۰۰	بلی خیر	عامل ۷
۰/۰۰۰۱	-۷/۸۸	۲۰/۰۲ ۲۲/۳۳	-۲۰/۲۵ -۲/۸۳	۱۶۷ ۲۰۰	بلی خیر	کل

بحث و نتیجه گیری

علاوه بر این دو عامل، در نگرش مستقیم به رشته خود نیز نتایج منفی زیادی نشان داده‌اند.

(۴) مقایسه نگرش دانشجویان براساس گرایش و سال تحصیلی، جنس و تعامل دو به دو یا سه تایی آن‌ها نشان داده است که گرایش تحصیلی باعث تفاوت نگرش آزمودنی‌ها شده، اما دیگر موارد تأثیری را در نوع نگرش آزمودنی‌ها نشان نداده است.

(۵) هنگامی که به بررسی عوامل هفتگانه می‌پردازیم می‌بینیم که گرایش تحصیلی در نگرش دانشجویان نسبت به ضرورت وجودی رشته تحصیلی، منابع و متون درسی، جو و قواعد حاکم بر دانشکده، جنبه کاربردی رشته الهیات و نگرش مستقیم به رشته الهیات، تأثیر داشته است. جنسیت، سال و تعامل متغیرها تأثیری بر نگرش آزمودنی‌ها در مورد عوامل هفتگانه نداشته است، اما سال تحصیلی بر نوع نگرش آزمودنی‌ها نسبت به جو و قواعد حاکم بر دانشکده مؤثر بوده است. وقتی که به بررسی جزئی‌تر یافته‌ها می‌پردازیم می‌بینیم که در اغلب موارد در مقایسه نگرش دانشجویان گرایش‌های متفاوت، نتایج دانشجویان علوم قرآنی با گرایش‌های دیگر تفاوت معنادار دارد، و این تفاوت‌ها در اغلب موارد به دلیل وجود نگرش‌های مثبت‌تر این گروه از دانشجویان نسبت به دیگر دانشجویان، در مورد رشته الهیات است. این تفاوت‌ها بیش‌تر در مورد دانشجویان علوم قرآنی با فقه، ادیان و تاریخ و تمدن اسلامی به چشم می‌خورد و کم‌تر با رشته فلسفه اسلامی این تفاوت معنادار بوده است. البته باید توجه کنیم که نگرش دانشجویان فلسفه نیز با دانشجویان فقه در کل نگرش، با دانشجویان فقه در مورد جو و قواعد حاکم بر دانشکده، تفاوت معنادار دارد. در هر حال دانشجویان علوم قرآن و حدیث بیش‌تر با منابعی سر و کار دارند که مستقیم یا غیرمستقیم با منابع وحی مرتبط است و این امر شاید نگاه آن‌ها را به رشته خود، نسبت به دیگر گرایش‌ها متفاوت ساخته است هر چند نمی‌توان این امر را تنها عامل ممکن دانست.

هدف اساسی پژوهش حاضر، بررسی نوع نگرش دانشجویان رشته الهیات نسبت به رشته خود بوده، گرچه تأثیر سال‌ها و گرایش‌های تحصیلی، جنس، تأهل و تجرد و تمایل به تغییر رشته آزمودنی‌ها نیز مد نظر بوده است، بدین خاطر در این قسمت به جمع‌بندی و بحث نتایج به دست آمده در ارتباط با هدف‌های یاد شده می‌پردازیم:

(۱) یافته‌ها نشان می‌دهد که دانشجویان رشته الهیات، نسبت به رشته خود نگرش منفی دارند، این در حالی است که آن‌ها در مورد ضرورت وجودی رشته الهیات نگرش نسبتاً مثبتی دارند، و در مورد تمامی عوامل مثل منابع و متون درسی، شیوه تدریس اساتید، جو و قواعد حاکم بر دانشکده، تأثیر نظرگاه دیگران و نظام دینی بر نگرش آن‌ها، جنبه کاربردی رشته الهیات و نگاه مستقیم آن‌ها به رشته خود، نگرش منفی دارند. بالاترین نگرش منفی به منابع و متون درسی و جو و قواعد حاکم بر دانشکده باز می‌گردد (جدول ۲).

(۲) هنگامی که به بررسی نتایج مربوط به دانشجویان دختر و پسر، و متأهل و مجرد، به‌طور جداگانه نیز می‌پردازیم شاهد نتایج مشابهی با کل نمونه هستیم. همچنین نگاهی به یافته‌های مربوط به دانشجویان سال اول، دوم، سوم و چهارم نیز این نکته را آشکار می‌سازد، تنها نکته‌ای که باید اشاره کرد این است که دانشجویان سال چهارم در مورد نگرش مستقیم خودشان به رشته الهیات، بیش‌تر از بقیه عوامل نگرش منفی دارند.

(۳) نگاهی به نتایج نگرش دانشجویان در گرایش‌های مختلف رشته الهیات نشان می‌دهد که آزمودنی‌های گرایش‌های ادیان و عرفان، علوم قرآن و حدیث و فلسفه نیز بیش‌ترین نگرش منفی را در مورد منابع و متون درسی و جو و قواعد حاکم بر دانشکده نمایان ساخته‌اند، این در حالی است که آزمودنی‌های گرایش‌های تاریخ و تمدن اسلامی، و فقه و حقوق،

تحصیل تغییر نمی‌کند و منفی باقی می‌ماند، جای بسی درنگ و تأمل دارد، و نمی‌توان و نباید آن را نادیده گرفت. این در حالی است که در برخی رشته‌های تحصیلی، دانشجویان آگاهی خوبی نسبت به رشته تحصیلی خود قبل از ورود به دانشگاه ندارند، اما در طول تحصیل، علاقه‌مندی آن‌ها بارزتر می‌شود. در حالی که در این مورد، ما شاهد وجود نگرش منفی در سال‌های مختلف تحصیلی هستیم. اگر از منظری آگاهی بخش به این یافته‌ها توجه شود شاید مثبت انگاشته شود و اگر با دیدی منفی، شاید نامناسب پنداشته شود، ولی باید توجه داشت که غنای واقعیات آنچنان است که به هر حال خود را بر ما نمایان خواهد ساخت. پس چونان زرتشت این هشدار را جدی تلقی کنیم و آن را برای ترمیم روش‌ها و منش‌ها به فال نیک بگیریم چه نیچه می‌گوید: زرتشت روزی از گرما در زیر انجیر بنی خفته بود و دست‌ها را بر چهره نهاده، که ماری در رسید و گردن اش را گزید، چنان که زرتشت از درد فریاد کرد. چون دست از چهره بر گرفت، مار را دید... مار ناشیانه به خود پیچید و رو در گریز نهاد. زرتشت گفت: «مرو که هنوز سپاس نگفته ام! تو مرا به هنگام از خواب برخیزاندی...» [۱۹]

منابع

۱. آیسنک، مایکل (۱۳۷۹) فرهنگ توصیفی روان‌شناسی شناختی. ترجمه علی‌نقی خرازی و همکاران. تهران: نشر نی.
۲. پاشا شریفی، حسن (۱۳۷۷) اصول روان‌سنجی و روان‌آزمایی. تهران: انتشارات رشد.
۳. الهام پور، فوزیه؛ مهرابی‌زاده‌هنرمند، مهناز و شکرکن، حسین (۱۳۷۸) بررسی رابطه رغبت‌های شغلی، ارزش‌ها و نگرش دبیران متوسطه و پیش‌دانشگاهی با عملکردآموزش آنان. مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، دوره سوم، سال پنجم، های ۳ و ۴، صص ۸۸ - ۵۹.
۴. ارونسون، ا. (۱۳۶۴) روان‌شناسی اجتماعی. ترجمه حسین شکر کن، اهواز: مرکز انتشارات و چاپ دانشگاه شهید چمران اهواز.

۶) مقایسه نگرش دانشجویان متأهل و مجرد نشان می‌دهد که نگرش دانشجویان مجرد منفی‌تر از دانشجویان متأهل است، این نکته در مورد نگرش مستقیم نیز صادق است، اما در دیگر عوامل به شکل خاص تفاوت معناداری بین دو گروه دیده نشده است. آیا شرایط زندگی متأهلی و گاه تلاش برای کسب درآمد، با توجه به نیاز مالی خانواده و داشتن مشاغلی که وجود مدرک تحصیلی می‌تواند به وضعیت حقوقی آن‌ها یاری رساند، در این امر مؤثر بوده یا آن‌ها براساس شرایط خاص زندگی متأهلی به نوعی نگاه معتدل‌گرایش پیدا کرده‌اند.

۷) نگاهی به یافته‌های مربوط به دو گروه از دانشجویان که علاقه‌مند به تغییر و عدم تغییر رشته خود هستند، نشان می‌دهد که در تمامی موارد، و در کل، نگرش دو گروه تفاوت معناداری دارد، این در حالی است که در تمامی موارد، نگرش گروهی که علاقه‌مند به تغییر رشته می‌باشد منفی‌تر از گروه مقابل است. این امر هم غیرقابل پیش‌بینی نیست چرا که کسانی که خواهان تغییر رشته‌اند، در مقابل کسانی که خواهان آن نیستند، تمایز نگرش خواهند داشت و این امر در پاسخ آن‌ها به پرسشنامه هویدا بوده است.

۸) یافته‌های این پژوهش، بیانگر نگرش منفی اغلب دانشجویان الهیات نسبت به رشته خود است و این امر در موارد خاص و عوامل مربوط به منابع و متون درسی، جنبه کاربردی و... نیز دیده شده است. اگر در کنار این نکته، به این مسأله اشاره کنیم که غالباً تأکید گردیده که ارتباط نزدیکی بین رفتار افراد با نگرش آن‌ها وجود دارد [۱، ۲، ۵، ۱۴] آنگاه باید دید که این چرخه چگونه در دانشجویان الهیات در رفتار عینی و غیرعینی آن‌ها خود را نشان خواهد داد. اگر بدین نکته نظرگاه فریدمن [۱۲]، ویت و همکاران [۱۴] و وارناگن و زومبو [۱۵] را نیز اضافه کنیم آنگاه توجه به نگرش منفی این گروه از دانشجویان اساسی‌تر جلوه می‌کند. شاید بد نباشد اشاره کنیم که وجود نگرش منفی به رشته تحصیلی، آن هم نگرشی که در طول سال‌های

۱۱. به‌پژوه، احمد؛ و دادور، علی (۱۳۷۹) مقایسه نگرش دانش‌آموزان دبیرستان‌های تلفیقی و عادی نسبت به دانش‌آموزان ناشنوا و یکپارچه‌سازی آموزش آنان. مجله روان‌شناسی ۱۶، سال چهارم، ۴، صص ۳۸۷ - ۳۷۱.
12. Freedman, M.P. (1997) Relationship among laboratory instruction, attitude toward science, and achievement in science knowledge. *Journal of research in science teaching*. Vol 34 (4): 343 - 357.
13. Butler, J. W.: Novv, D.: Kagan, N. & Gates, G. (1994) An investigation of differences in attitudes between suicidal and nonsuicidal student ideators. *Adolescence*, Vol 29 (115): 623 - 638.
14. Wheat, J.: Tunnell, J. & Munday, R. (1991) Predicting success in college algebra Vol.25 (2): 240 - 244.
15. Varnhagen, C.K. & Zumbo, B.D. (1990) CAI as an adjunct to teaching introductory statistics: Affect medrates learning. *Journal of educational computing research*, Vol 6 (1): 29 - 40.
16. Cai, S.X. (1997) College student attitude toward three teaching styles in physical education classes. *College student journal*, Vol 31 (2): 251 - 260.
۱۷. آیزن، ایسنگ (۱۳۷۴) نگرش، شخصیت و رفتار. ترجمه جعفر نجفی زند، تهران: نشر دانا.
۱۸. اوپنهایم، ا. ان (۱۳۶۹) طرح پرسشنامه و سنجش نگرش‌ها. ترجمه مرضیه کریم نیا. مشهد: انتشارات آستان قدس.
۱۹. نیچه، ف. و. (۱۳۷۸) چنین گفت زرتشت، ترجمه داریوش آشوری، تهران: انتشارات آگاه.
۵. کریمی، یوسف (۱۳۷۳) روان‌شناسی اجتماعی. تهران: انتشارات بعثت.
۶. نوری، ابوالقاسم؛ مولوی، حسین و شکر کن، حسین (۱۳۷۹) رابطه نگرش مدیران صنایع نسبت به علوم رفتاری با رشته تحصیلی، سابقه خدمت و میزان آشنایی آن‌ها با علوم فوق. مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، دوره سوم، سال هفتم، های ۳ و ۴، صص: ۶۸ - ۵۱.
۷. بدراد، ل.؛ دزیل، ز. و لامارش، ل. (۱۳۸۰) روان‌شناسی اجتماعی. ترجمه حمزه گنجی. تهران: نشر ساوان.
- ۸ دادستان، پریخ و برازیان، سعیده (۱۳۸۱) بررسی تحول بازخورد کودکان نسبت به بیماری‌های روانی بر حسب فاصله اجتماعی. مجله علوم روان‌شناختی، دوره اول، ۳، صص ۳۱۳ - ۲۸۶.
9. Weigel, R.H. & Newman, L.S. (1976) Increasing attitude - behavior correpondondence by broadening the scope of the behavioral measure. *Journal of personality and social psychology* , 33, 793 - 802.
۱۰. کاووسی چاهک، شهین (۱۳۷۷) بررسی بازخورد دانش‌آموزان عادی نسبت به دوستی با دانش‌آموزان معلول. مجله روان‌شناسی، سال دوم، ۱، صص ۶۴ - ۴۹.